

להאציל צורה על האימה

שמעון אדף: קובלנה של בלש, הרצאת כנרת זמורה ביתן דביר 2015, 320 עמ'

"לא איך הוא העולם, הוא המיסטי, אלא עצם זה שהוא ישנו" (ויטגנשטיין, מתוך מאמר לוגי-פילוסופי)

כשמעתי שצפויה פגישה מחודשת עם אליש בן זקן, בלשו של שמעון אדף, שהופיע לראשונה בקיולמטר ויומיים לפני השקיעה (2004), שמחתי. אבל השמחה לוותה בחשש. אני חושדת בהמשכים. לפעמים משהו מתנופת הספר הראשון ומהצורך שהביא לכתיבתו מאבדים מכוחם והופכים להיות מאולצים בהמשכיו. לפעמים רק חיבתנו לדמויות ולסגנון הכתיבה מקיימות את הקריאה בכוח האינרציה. וכך, פעמים רבות, מה שהסתיים בספר הראשון בקול נפץ, מתגלגל בהמשכיו ליבבה חלושה.

אבל מספיקה היכרות שטחית עם ספרותו בוחנת הגבולות של אדף, כדי לדעת שספר אחד לא ידמה לספר אחר, ושחזרה תהיה לצורך דיוק והעמקה. אך כידוע, גם מעורר האימה מצוי בחזרה, ועל כן היא גם לב לבו של הז'אנר הבלשי, ואולי, כפי שאומר אליש, של הספרות והאמנות עצמה.

הרוזמן העמוק והמהורהר הזה לא מספר רק על פשע ופתרונו, אלא מבקש לחדוד אל מקורותיו הדיאלקטיים והאפלים של הז'אנר הבלשי ואל מהותו של דמות הבלש עד לאדגר אלן פו, דרך היוצרים בהשראתו - לאבקרפט, פול ואלרי, ענג'ן, ורכים נוספים שאת הדי ציוריותם ניתן לחוש ברומן. אחד מהמתחזים הבולטים ביצירתו של פו, אבי הז'נר הבלשי - בספרות הבלש והאימה שלו, אך גם בשירה - הוא המתח שבין האימה - נזילה, חסרת גבולות, בלתי נראית, לבין הצורה שמבקשים להלביש עליה, כך שתהיה נתפסת עבור שכלו של האדם. הבלש הוא אחד מהדמויות שתפקידן להאציל צורה על האימה. "כל תעלומה שהגתה הרוח האנושית, בכוחה של הרוח האנושית לפענח", מצטט אליש את פו בקיולמטר ויומיים לפני השקיעה. ושם זו אכן ההנחה שעל פיה אליש פועל. אבל בקובלנה של בלש הנחה זו מובאת אל ספם של הדמויות ושל הקוראים כאחד, והופכת לשאלה מטרידה שאינה מרפה, גם בסופו

של הרומן. האפשרות שמשורטטת כחלל שלילי בין המאורעות היא, שאת התעלומות האמיתיות והגדולות של חיינו, ייתכן שלא ניתן לפתור כלל. דינן להשתנות כרושם, כצל, כהשראה.

לאחר שאליש פתר את חידת מותם של דליה שושן ויהודה מנחין בספר הקודם, הוא עזב את תפקידו כחוקר והפך להיות סופר של ספרי בלש. קובלנה של בלש מתחיל כשאליש נמצא בפסטיבל ספרותי בעיר סט שבצרפת. משם הוא נקרא חזרה לתפקידו על ידי תהל, אחייניתו, שמתגוררת עם משפחתה בשדרות בזמן מבצע "צוק איתן". תהל מגסה לפתור תעלומה - אשה צעירה עלתה לאוטובוס בבאר שבע, ירדה ממנו כעבור שלושה ימים בשדרות, אך מבחינתה עברה רק שעה אחת. איש אינו יודע מה התרחש בשלושת הימים שבהם נעדרה. אף שלא התרחש שום פשע שניתן להצביע עליו, תהל משתוקקת לגלות מה קרה, ולשם כך היא מבקשת מאליש שיייע לה בחקירה. כדי לעזור לאחייניתו וכדי לנסות להתגבר על מחסום כתיבה שפקד אותו אליש עובר לגור בשדרות. שם תעלומה אחת נכרכת בתעלומה נוספת, ושתי אלו מסתכסכות בהדי המלחמה וברוחות מן העבר שהאזור רווי בהם.

אליש הוא דמות מרתקת, על ההומור הדק שלו, חיבתו לתיאוריות קונספירציה התחושה המתמדת שהוא אף פעם לא באמת במקומו. ברומן זה מתעצמת התחושה שאליש אינו ממשי לחלוטין, יש לו איכות מהבהבת כמי שמחזן לזמן. "הוא לא היה זקן ולא היה צעיר. אלא מין אורח נוכרי שגילו לא שינה" (עמ' 193). אליש לא מצליח באמת לקשור עצמו אל המציאות. הוא עושה את הדברים הנכונים, הוא לומד "לישון במהירות השינה" (עמ' 211), ו"לכאוב במהירות הכאב" (עמ' 262), אבל נרמה שאלו רק מחוות חיצוניות שהוא

מאמץ ושאין בהן ממש.

ברומן זה מחטבתנותו של אליש מעומתת מול כוחות אחרים, רציונליים פחות. אשתו לתקופה קצרה, רונית, שיתכן שהוא גם אבי בנה, אמורה להיות אחד הכוחות שמנגד רונית, בת דודתה של דליה שושן (כך הם הכירו, בזמן שאליש חקר את מותה של דליה), חחרת בתשובה לאחר פרידתם ועוסקת בריפוי בעזרת תזונה וצמחים. בניגוד לאליש, היא מקיימת קשר בלתי אמצעי עם העולם, הגוף והטבע. היא אינה מבקשת להבין כל דבר, אלא להאמין. "אל תרצה לי על ביולוגיה, אמרה, יש סוד עמוק מזה. כן, [אמר אליש], התשוקה של האדם לרמות את עצמו" (עמ' 51). ייתכן שאליש, חרף ייחודיותו ותלישותו, לא חף גם הוא מתשוקה אנושית זו. רונית ואחרים מנסים לערער את תפיסותיו, אבל תבנתו מביסה אותם בכל פעם, גם שלא בטובתו, וגם כשלעתים נרמה שהיה רוצה להפסיד. לפעמים נוצר רושם שרונית, כדמות, אינה באמת יכולה לשמש לאליש משקל נגד. לכן, הניסיון לקשר ביניהם מכמיר לב נוצר רושם אבל עקר מיסודו.

זהו רומן אפל וחסם. אבל מי שעושה את הרומן הזה לנפלא באמת, זאת תהל. בן רגע היא שובה את הלב, בסיפור חניכתה לבלשות, בקשר המיוחד שלה לאליש ובתהליך התבגרותה שרק מתחיל בספר זה. בתהל יש עזות וחוכמה, היא מוכנה להישיר מבט אל התהום, זו שהרומן נסוב סביבה, חו שנגלית לה מבעד לסדקים שהיא רואה אצל הקרובים אליה. אך היא אינה מסתפקת ברפלקסיה על החיים. היא מאמינה בכוחה להשפיע עליהם. כשאליש מציע לה לכתוב סיפור על חקירתה היא אומרת, "לא מעניין לכתוב ספרים, אני רוצה להיות זאת שכותבים עליה" (עמ' 309). תכונת אלו מביאות אותה למקום שבו היא צריכה להתמודד לכד מול העולם, ומסקרן לחשוב לאיזו דמות היא עוד תתפתח.

אליש מלמד את תהל, שכדי להבין את הדברים כפי שהם ולא לכפות עליהם משמעות, צריך "לעקוב אחרי ההתהוות בלי לנסות לכוון אותה" (עמ' 217). עצתו של אליש טובה גם לספר זה. זהו ספר שמתוך ההשתקפויות הרבות שבו, ודרך עלילותיו הפתלתלות, מצטיירים הנתונים הסודיים אל המציאות המוכרת, החשופה. דרכם נחשפת להרף עין האימה הרוחשת מתחת לפני הדברים, ב"אזור ביניים שבו שדה הראייה מלא כתמים שחורים" (עמ' 12).

רינה ז'אן ברך

על מיילים בסלולר/ כדי לא לזכור עם אף אחד/ כדי לא לראות את עצמי במראה/ מזדקן ותשוש/ חסר ביטחון" (עמ' 85).

ניקולא אורבך

אף שכבר הורגלה בחתירה תחתה. אחרים הוא אף עשוי להרתיע, לזעזע ואף להכעיס. עם זאת, בתוך כל המולת הרגשות המתעוררים נוכח הקריאה בספר, בולטת ההערכה לכנות האסתטית שבה חושף המשורר את עולמו, את רעיונותיו ואת עצמו, לשבירי רגעים כגון אלה, שבהם הוא נכנס למעלית, לוחץ על קומה 5 "ומסתכל

שבחים, כמו על ארז ביטון, המוגדר כאבן יסוד בהווייתו התרבותית, כשם שבאך ובטהובן הם ביסוד תרבות המערב: "אני שומע את קולך/ ואת העברית הבוקעת ממנו/ כמו צלילי באך ובטהובן/ בעברית מרוקנית/ וכולך באך ובטהובן..." (עמ' 95). רבים מרעיונותיו של ברכה עשויים לצרום לאחזן הישראלית המיינסטרימית,